

HÁROM KÖNYV VIETNAMRÓL

TÉNYEK ÉS VITAIRATOK

Peter Weiss: *Vitairat Vietnamból*
(Európa K. 1969.); Mary McCarthy:
Vietnami jelentés (Magvető K. 1969.)
Sárkányjáték (Európa K. 1969.).

Barbara Gibson wisconsini költő és tanító ezt írja: „Nehéz »elkötelezett« ver-
seket írni. Túl sokat tudunk a borzalmakról, és túl keveset éltünk át belőlük.” (*Hol
van Vietnam?* Európa Könyvkiadó 1967.)

Nehéz elkötelezett művekről esztétikai értékítéletet alkotni. Túl sok valós problé-
mát elkendőzni szándékozó alkotás jön létre napjainkban ahhoz, hogy ne örülnénk
minden lényeglátó, tudatosan politizáló írásnak, és túl kevés azoknak a szépirodalmi
alkotásoknak a száma, melyben az elkötelezettség valóban „szép” irodalmi meg-
formálást nyer, hogy egységes egészként legyen képes hatni az olvasó tudatára.

Barbara Gibson aggodalma valóban tükrözi napjaink elkötelezett irodalmának
egyik problémáját.

Az ember — mivel humánusnak tartja magát — ledolgozza a vietnami műszakot,
vagy részt vesz egy gyűlésen, s miután így megnyugtatta lelkiismeretét, könnyű
szívvel ül le este a tv-készülék elé, vagy drukkol zöld gyepen labdát rúgó kedven-
ceinek.

A haladó író — mivel haladónak tartja magát — megírja vietnami tárgyú művét,
majd kevésbé nyugodt lelkiismerettel visszatemetkezik a „vannak-még-hibák”-ír-
ások soraiba emitt, s a „megfojt-ez-a-fogyasztói-társadalom”-témájúakba amott.

Túl sokat tudunk a borzalmakról, és túl keveset éltünk át belőlük? Napjaink
valóban „nagy borzalmakat” átélő népeinek irodalma a nyelvi elszigeteltség és az
eltérő formai hagyományok miatt csak lassan, nehezen szívárogoz át az európai köz-
tudatba. A mindennapok „kis borzalmainak mélyére látó író pedig az ész és humá-
num nevében kötelességének tartja hangját hallatni a „nagy borzalmak” láttán,
még ha tudja és érzi is, hogy ezek a művek szükségszerűen híján vannak a belülről
fakadó spontán indulatnak, a teljes írói azonosulásnak. S nekünk még akkor is,
ha tudjuk, hogy e művek jelentős hányada nem képvisel túl nagy irodalmi értéket,
igent kell rájuk mondanunk. Az esetleges elmarasztaló ítélet meghozatalára csak
egy olyan — reméljük közeli — kornak lesz erkölcsi alapja, melyben már nem
lesznek Nobel-díjas steinbeckek, s amely kor újságolvasó emberének már nem kell
fásultán keresztüllapozni a napilapok új és új vietnami offenzívát hirdető első
oldalán.

Van néhány magyarul is megjelent vietnami témájú könyv, mely — ha más-más
szempontból is — okvetlenül magára kell hogy vonja a figyelmet.

A lírát a *Sárkányjáték* címen megjelent vietnami népköltészeti antológia, a drá-
mát Peter Weissnek a műfaj lehetőségeit végsőkig tágitó formai kísérlete képviseli,

míg az epika műfajából egy amerikai újságíró, Mary McCarthy könyve érdemel említést.

Peter Weiss könyve címében, az író pedig az utolsó oldalon vitairatnak nevezi művét. E két „kívülálló” két olyan országban írta le véleményét Vietnamból, ahol a kétségkívül hiteles, felhasznált dokumentumanyag ellenére is jelentős „hivatalos ellenzékkel” kellett számolnia. A *Sárkányjáték*-ban foglaltak — ha egyáltalán eljut a könyv egy szélesebb, nemzetközi olvasótáborhoz — vitathatatlanok. Folklor-voltukból fakadóan ezekből az alkotásokból evidenciaként hat mindaz, amit a két vitairat dokumentumok és érvek sorával bizonyít. Ez a bizonyítási eljárás azonban a két írónál eltérő módszerrel történik. Weiss, bár a dráma, mint műfaj, objektív és szubjektív dialektikus szintézisének megvalósításához adna lehetőséget, ez utóbbi kétszeres kizárásával a teljes objektivitásra tör. Kétszeres kizárása ez a szubjektívnek, mert azon kívül, hogy a szereplőket megfosztja minden individualitásuktól, s így hús-vér emberek helyett társadalmi rétegek, osztályok vagy pártok számokkal jelzett szócsövei jelennek meg a színen (tulajdonképp a közéleti személyiségek esetében is erről van szó), mint író is több-kevesebb sikerrel igyekszik a szenvtelenség-gel párosult tárgyilagosság álarcá mögé bújni. Ezzel szemben Mary McCarthy vitairatában, mely útijegyzet-, illetve riportjellegénél fogva inkább a publicisztikához áll közel, a műfajban szokásosnál sokkal meghatározóbb szerepet kap az író szubjektumának a pusztá tények hatását fokozó szuggesztivitása. A tárgyilagos leírásokat, logikus elmefuttatásokat, a kemény, szinte férfias hangot minduntalan heves lírai kitérések szakítják meg. Míg Weiss az általánosból, az emberiség által évszázadok alatt történelemmé absztrahált valóságból indul ki, s mindvégig ott is marad, McCarthy az egyedi felől közelít és jut el az általánoshoz. Weiss az észre apellál, McCarthy könyve könnyebben hat az olvasó érzelmeire, még akkor is, ha az esetleg ellenkezik az író eredeti szándékával. Mindezekből is következik már, hogy ha olvassmányosság szempontjából vetjük össze a két művet (s ez ott, ahol egy alkotásnak közvetlen agitatív funkciója van, nem utolsó szempont), a mérleg kétségkívül Mary McCarthy javára billen.

Ezek a módszerbeli tényezőkön kívül Weiss darabjának dramaturgiai jellemzői csak fokozzák ezt a problémát. Garai Gábor így próbálja közelebről meghatározni „a brechti színműépítés lehetőségeit a lehetetlenségig fokozó” mű jellegét a dráma utószavában: „A Vietnam-dráma semmi előzményre nem hasonlít: színházi előadásnak rövidítés nélkül rendkívül hosszú, történelemkönyvek epigrammatikusan tömör, antik méltóságú kórusok látszólag statikus perlekedése ez — miközben évszázadok száguldanak el: íme az epikus dráma a sokadik hatványon.”

Nem más ez a darab, mint Vietnam történelme kétszer tizenegy „stádiumra” osztva, végigkövetve a vietnami nép szüntelen harcát a külső és belső elnyomás ellen. Mindez a díszletnélküliség ellenére is (I. pl. I. felv. III. st., ahol a szereplők írják le a díszleteket) erősen vizualitásra alapozott, tehát a mű tökéletes megértése feltételezi a színrevitelt.

A tizenöt számozott szereplő *Az ember tragédiája* hőseiként vonul végig mindig megújuló szerepben a történelmen. De Peter Weiss „küzdj és bizva bízzál” hangulatú fináléjában egy önmaga sorsát vezérelni képes, hallatlan szívóssággal és lendülettel rendelkező, szabadságáért évezredek óta hiába küzdő nép, nem ostobán optimista, ám hittel és kétségekkel teli zárókórusát szólaltatja meg: „Tudjuk / ameddig roppant / gazdagságával és erejével / hatalmon marad / nem változik semmi / Mi megmutattuk / a kezdetet / A harc folytatódik.”

Vádirat ez a mű, mint ahogy vádirat volt Weiss korábbi *Vizsgálat*-a is. Vádirat az ellen az Amerikai Egyesült Államok ellen, melynek hű állampolgáraként Mary McCarthy elindult a távoli Vietnamba. „Bevallom, hogy amikor február elején Vietnamba érkeztem, azt kutattam, milyen károk érik az amerikai érdekeket...” — kezdi könyvét az író. A könyv végefelé pedig már egyre határozottabban képes magának megfogalmazni a gondolatot, melyre maga a vietnami valóság ébresztette rá: az ame-

rikai köztársaság valódi érdeke, és az amerikai nagyhatalom érdeke nem azonos. „A legrosszabb, ami országunkkal történhet, hogy esetleg megnyeri a háborút.”

Míg Weiss társadalmi hosszmetzetében egy nép történelmének képletét követtük nyomon, McCarthy társadalmi keresztmetzetében e történelmet egy adott korban formáló emberek sorakoznak elénk a lehető legközvetlenebbül. Helyesebben ilyen közelről csak az egyik oldalt, a manipulált, vagy manipuláló amerikai, vagy a „hamis tudattal” rendelkező vietnamit ismerjük meg; a partizánok láthatatlan, de közvetve mégis főszerepet játszó tényezői a műnek. Tárgyilagosság és szenvedély, ironia és düh, filozófiai fejtegetések és remek pszichológiai megfigyelések váltakozása még inkább feszültséggel telíti az amúgy is drámai dokumentumanyagot. Weiss az amerikai politika lényegét vette célba, McCarthy a jelenségek hosszú sorának abszurd, antihumánus voltát bebizonyítva jut el ugyanahhoz a konklúzióhoz. Kivezető utat, megoldást keres Mary McCarthy. Bírálja az amerikai átlagpolgárt, aki valamilyen megváltóban bíz, és sikerül rádöbbenie az olvasót: Vietnamért így, vagy úgy, de mindannyian felelősek vagyunk.

Ez a felelősségtudat vezette a *Sárkányjáték* antológia fiatal alkotógárdáját is. A vietnami mesék és mondák *Az arany teknősbéka* címen megjelent kötetét (1956.) még vietnami fordítás eredményeként kaptuk kézhez. A *Sárkányjáték* versének nyersfordítása, a válogatás, néhány műfordítás, a jegyzetek és a színvonalas utószó megírásával együtt Szegő László érdeme. Az úttörő, tudunkkal szocialista országok viszonylatában is első ilyen nagyméretű vállalkozás eredményeként elénk táruló száz költeményből egy távoli nép páratlan érdekességű, gazdag, bár fülünknek kissé idegen folklórját ismerhetjük meg. A kötet fordítóinak bizonyára nem könnyű feladat volt megbirkózni az európai folklórtól sok tekintetben oly különböző formavilágú költészet hiteles tolmácsolásával. A fordítóknak nem is mind-egyike tudta elkerülni a veszélyt: a magyar népköltészetre jellemző és a vietnami-tól minden bizonnyal idegen képek, fordulatok alkalmazását. Szegő tízoldalas, tömör utószava közelebb visz minket ehhez a számunkra sokszor érthetetlen, „ismeretlen” országhoz. Végigkíséri e távoli népköltészet fejlődését, összefüggésében az idegen, főleg kínai hatásokkal, elkülönítve e folklór egyes típusait, felvázolva sajátos formai és interpretációs jellemzőit, s egyben utal a kötet forrásanyagára is. Megtudjuk, hogy ez a kötet egy napjainkban is élő, sőt napról napra keletkező népköltészetet juttat el hozzánk. Sajátos szimbiózisban találjuk e költészetben a huszadik század e világpolitikai tényezővé vált harcát a vietnami nép ősi hiedelemvilágával. A primitív népeknek a természet leigázásáért folytatott küzdelme fonódott össze e versekben az évezredes osztály- és idegen elnyomás elleni harccal.

1969 nyarán a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar egyik történelemfelvételi vizsgáján több jelesen érettségizett jelentkezőnek tették fel mellékesen e kérdést: Ismernek-e vietnami témájú irodalmi alkotásokat? A jelöltek hosszas gondolkodás után nemmel válaszoltak. Nem könyvkiadásunkat terheli érte a felelősség!

BOTOND ÁGNES

VERS

LADÁNYI MIHÁLY: A TÚLOLDALON

Németh László szólt arról valamikor, hogy az írókat gyakran „fantomizálja” a közvélemény és a kritika. Ladányi Mihálynak is van egy ilyen „fantom-képe”: elégedetlenkedő és hetyke lázadónak szokták tartani, aki polgárpukkasztó csínyeken töri a fejét, s legszívesebben trágár szononokkal bosszantaná a közönség finom fülét. Ő lenne irodalmunk modern szegénylegénye, kócos igrice, amolyan különös átmenet François Villon és Ernesto Che Guevara között.

Pedig Ladányi — s ezt *A túloldalon* című új kötete is igazolja — ennél súlyosabb költő és igazabb ember. Lázadása nem gesztus, nem polgárpukkasztó játék, ha-